

Sumari

Contra la indiferència

Alba Sidera	7
--------------------------	---

Entrevistes

Marcia Tiburi	25
----------------------------	----

Cas Mudde	45
------------------------	----

Proyecto Una	63
---------------------------	----

Mark Bray	85
------------------------	----

Moha Gerehou	103
---------------------------	-----

Ruth Ben-Ghiat	123
-----------------------------	-----

Jordi Borràs	135
---------------------------	-----

Olga Rodríguez	157
-----------------------------	-----

Epíleg

Miquel Ramos	177
---------------------------	-----

Contra la indiferència

El setembre del 1938, Liliana Segre tenia vuit anys i era una nena italiana com les altres. Nascuda a Milà, la seva mare havia mort quan ella tenia pocs mesos de vida. Estava molt unida al pare, Alberto, un home ben plantat, de mirada clara, sensible i convençut antifeixista, que tenia cura de la seva única filla i dels pares, grans i malalts. Els dies 5 i 6 d'aquell mes, Mussolini va firmar els dos primers decrets racials pels quals es prohibia la instrucció pública a estudiants i professors jueus i s'ordenava als jueus no italians marxar del país. Van ser l'inici de les infames Lleis racials que acabarien amb la deportació de milers d'italians jueus, i també gitanos, als camps d'extermini nazis.

De família no practicant, Liliana no va tenir consciència de ser jueva fins al dia que li van dir que no podia tornar a escola per aquest motiu. "Quan la mestra em va dir «No les he pas fet jo, les Lleis racials!», vaig entendre que la indiferència fa més mal que una bufetada. Aquella indiferència va esdevenir la meva enemiga personal", explica Liliana.

L'Alberto va aconseguir fer uns documents falsos a la petita i amagar-la a casa d'uns amics durant un temps, fins que la situació va esdevenir insostenible. El 10 de setembre del 1943 van decidir fugir del país cap a Suïssa, juntament amb uns cosins. Van aconseguir travessar les

muntanyes, però un cop a la frontera es va produir una situació esperpèntica: els guàrdies suïssos no els van deixar passar perquè creien que l'Alberto era un desertor que fingia ser jueu. Per la caricatura racista que n'havia fet el feixisme, van considerar que el seu bell aspecte no podia ser "de jueu". L'endemà, els camises negres, la policia feixista, els va detenir. I va començar l'infern.

Els feixistes els van tancar a la presó. I el 30 de gener del 1944 van posar l'Alberto, la Liliana i els seus avis en un tren a l'estació central de Milà en direcció al camp d'extermini d'Auschwitz. Hi van arribar després de set interminables dies en què van ser tractats com bestiar. Viatjaven amb tota una residència d'avis de Venècia, la majoria rondant els noranta anys. Només d'obrir el tren, els nazis van conduir tots els ancians cap als forns crematoris, apallissant-los pel camí. L'Alberto i els seus avis, la Liliana no va tornar-los a veure mai més. Els nazis van matar-los poc després d'arribar a Auschwitz. Al camp, Liliana va fer treballs forçats durant un any a la fàbrica de municions Union, propietat de la Siemens. Després de fer la marxa de la mort —va ser transportada a peu d'Auschwitz a Ravensbrück—, va ser alliberada per l'Armada Roja russa el primer de maig del 1945. De les 776 criatures italianes de menys de catorze anys que van ser deportades a Auschwitz, Liliana va ser una de les úniques vint-i-cinc que van sobreviure.

Quan va tornar d'aquell horror, Segre va passar uns anys en què sentia que no encaixava en un món que tenia pressa per oblidar el dolor i viure amb despreocupació, i que esperava d'ella que fos dòcil i resignada, és a dir, que estigués callada, que no molestés. El rol que se sol assignar a les víctimes, i més si són dones. Van haver de passar quaranta-cinc anys fins que un dia, parlant amb una altra supervivent de l'Holocaust, va decidir que dedicaria la resta de la vida a fer pedagogia perquè allò no tornés a passar. A fer de testimoni de l'horror del feixisme

i el nazisme. I així ha estat. En reconeixement a aquesta tasca ingent, el president de la República, Sergio Mattarella, la va nomenar el 2018 senadora vitalícia. És un càrrec més aviat simbòlic i quan va arribar al Senat se la va tractar amb una certa condescendència. Ara era una “àvia” de vuitanta-vuit anys i molts s’esperaven d’ella, de nou, que fos dòcil i estigués en un segon pla. Quan va parlar, però, va esclatar la sorpresa. Des del seu primer discurs, Segre va convertir-se en el gran referent de dignitat, coratge i coherència antifeixista del país.

Amb una presència imponent, de dona sàvia i autoirònica, Segre va fer el que no havia aconseguit ningú fins aleshores, afrontar Matteo Salvini i deixar-lo en ridícul, sense paraules. S’estava constituint el govern de coalició apadrinat per Steve Bannon entre el Moviment 5 Estrelles i la Lliga de Salvini, i el *leghista*, que aconseguiria els càrrecs de *vicepremier* i ministre de l’Interior, començava a ser molt popular. L’última que havia deixat anar és que Itàlia faria un cens ètnic de gitanos per veure quants en podria expulsar. “Els que tinguin nacionalitat italiana, malauradament, ens els haurem de quedar”, havia dit Salvini referint-se als seus conciutadans gitanos.

El polític xenòfob havia explotat l’antigitanisme present a Itàlia —el país lidera els rànquings europeus de racisme contra el poble gitano— fins a límits inimaginables. Deia que els “faria tots fora” i feia servir metàfores de bestiar i de neteja per referir-se a deixar sense casa milers de persones. L’excavadora amb la qual deia que demoliria tots els assentaments de gitanos del país va esdevenir el símbol de Salvini. Va crear-ne tot un marxandatge: duia dessuadores, gorres i samarretes i als seus mítings es venien tasses, encenedors i bosses amb la imatge d’una excavadora. En alguns mítings televisats fins i tot apareixia damunt d’una excavadora de debò, i feia campanya repartint entre els infants excavadores de joguina “per fer fora els gitanos, que roben i embruten”.

Salvini va esdevenir el líder més popular del país, després d'aquesta campanya. Mentrestant, els actes de racisme i les agressions contra els italians gitanos (i també contra qui semblés "de fora") anaven en augment, i creixerien durant tota la legislatura. Si tot un ministre d'Interior podia dir que els refugiats són "carn humana" i que els gitanos han de ser "expulsats" pel fet de ser gitanos, el racisme quotidià quedava legitimat.

Liliana Segre va alertar del fet que el clima que es vivia a Itàlia s'assemblava massa al que es respirava a l'inici del feixisme. Va veure en les paraules de Salvini contra els gitanos el mateix odi amb què Mussolini havia començat a marcar els jueus. "Duc al braç el número d'Auschwitz i tinc el deure no només de recordar, sinó també de donar la paraula a aquells que fa més de vuitanta anys no la van tenir", va dir, arremangant-se la camisa. Va fer memòria als senadors presents, entre ells Salvini: a part dels jueus, altres minories, com els gitanos, van ser deportades pel feixisme i exterminades pels nazis. "Avui vull recordar especialment la població romaní i sinte", va dir. Va explicar que en arribar a Auschwitz, els altres deportats tenien enveja d'ells, perquè, a diferència de la resta, a qui separaven només d'arribar, les famílies gitanes les deixaven juntes. L'enveja va durar pocs dies, fins al matí que els nazis van dur totes les famílies gitanes, en massa, a les cambres de gas. "Si la nostra democràcia s'embruta amb lleis especials contra romanís i sintes, m'hi oposaré amb totes les meves forces!", va exclamar.

Queden poques persones a Itàlia que puguin exemplificar tan bé la dignitat i la resistència d'allò humà davant el mal absolut del nazisme com Liliana Segre. I, amb tot, haver-se enfrontat als qui coquetegen de nou amb el feixisme li ha portat conseqüències. Seguidors de Salvini i simpatitzants de l'extrema dreta en general van iniciar una campanya d'odi contra la senadora el mateix dia del discurs. Cada cop que parla, les xarxes s'inunden

d'insults infames, amenaces, fotomuntatges de Segre en una cambra de gas. Segons la família, rep una mitjana de dos-cents atacs a les xarxes al dia. La situació va esdevenir perillosa de seguida, perquè va rebre amenaces de mort. Per això, la prefectura de Milà va considerar necessari assignar-li una escorta policial. Que una dona que ha sobreviscut als camps d'extermini nazi hagués de començar a dur escorta policial als vuitanta-nou anys hauria de fer avergonyir tot el país. Salvini, però, ho va minimitzar. "Jo també rebo amenaces", va dir. Una de les moltes diferències és que Segre les rep d'aquells a qui Salvini espera.

Segre ha esdevingut un símbol d'oposició als nous feixismes. I a molta gent li fa nosa, la figura d'aquesta dona forta de noranta-un anys. Des que Segre és senadora vitalícia l'extrema dreta lidera totes les enquestes a Itàlia. Si hi hagués eleccions les guanyaria per golejada gràcies a la coalició que fa la Lega de Salvini amb la formació postfeixista Fratelli d'Italia (hereva del partit feixista) i la Forza Italia de Silvio Berlusconi. L'extrema dreta està tan normalitzada a Itàlia que quan Salvini va acceptar que la Lega formés part del govern d'unitat nacional liderat per Mario Draghi, el centreesquerra va lloar-ne el sentit d'estat i van considerar que s'havia "moderat". Però és que el centreesquerra italià fins i tot blanqueja la formació hereva del partit feixista italià, Fratelli d'Italia, que ha arrabassat el primer lloc a la coalició amb la Lega. De fet, la seva líder, Giorgia Meloni, té molts números per esdevenir la primera dona a presidir el govern d'Itàlia.

Fratelli d'Italia és un partit d'extrema dreta ultraconservadora, ple de dirigents que no perden l'ocasió de fer salutacions feixistes o assistir a sopars en record a la Marxa sobre Roma, la presa de poder de Mussolini, com ara el jove governador de la regió de les Marques. I amb tot, a la festa anual del partit feta el desembre del 2021 hi va assistir la plana major del país. Des dels expresi-

dents Giuseppe Conte, Matteo Renzi i Enrico Letta (líder del Partit Demòcrata) als directors dels principals diaris o el president de la patronal industrial. Tots van desfilar per la festa del partit postfeixista, aliat de Vox, Bolsonaro i Orbán, que organitza cada any per explicar les seves propostes ideològiques. A l'edició del 2018 el convidat estrella va ser Steve Bannon, i allà va revelar que Itàlia era la seva aposta principal a Europa, "el gran experiment" que havia d'aconseguir que l'extrema dreta fos *mainstream*. Sembla que va pel bon camí. Vox a l'Estat espanyol ha esdevingut un partit més, que ha empès encara més a mà dreta el PP. A França, Marine Le Pen va aconseguir el 41,5% a la segona volta de les presidencials franceses, amb 13,297.760 vots. A Itàlia, l'extrema dreta, en coalició, governa des de fa dècades a les regions del nord i lidera les enquestes en l'àmbit nacional, sense rivals, des del 2018. Per no parlar d'Hongria i Polònia, on l'extrema dreta és al govern.

El lector es podria preguntar: més enllà que aquests líders d'extrema dreta ambicionin governs autoritaris i copiïn discursos a Mussolini, de debò es podria tornar a repetir l'horror del nazisme i el feixisme? Segre considera que sí i que, a més, seria d'allò més natural que mentre ens hi encaminéssim no ens n'adonéssim, perquè és un procés gradual. La democràcia no es mor d'un dia per l'altre, explica Segre, el feixisme no arriba de cop i transforma la gent comuna en despietada. El més perillós és que la democràcia es perd de mica en mica, sense ser-ne conscients. Per exemple, quan s'accepten comportaments o lleis racistes. Segre recalca sempre com en són d'importants les paraules amb què ens comuniquem. Explica que les paraules d'odi esdevenen dictadura i després extermini. "Tinc la por a la pèrdua de la democràcia perquè jo sé què és la no-democràcia. La democràcia es perd lentament, en la indiferència general, perquè el més còmode és no posicionar-se, no prendre partit", explica.

De tot el dolor que ha viscut, el que recorda amb més tristesa Liliana són els aparentment petits actes d'indiferència previs al gran horror. El desinterès de la seva mestra davant del fet que l'expulsessin per ser jueva. Els riures i les burles que sentien des de dins del tren que els deportaria al camp d'extermini per part de qui s'ho mirava des de fora, alguns molt joves. Eren persones que no entenien bé què passava, però tampoc els interessava aprofundir-hi; simplement aprofitaven la situació per escarnir els més vulnerables. Per això, Liliana sempre que pot fa una crida als més joves: "No deixeu que us anestesiiin les consciències." I és que Segre ha après a la pròpia pell que la indiferència, tant aleshores com ara, és la condició necessària per al triomf del feixisme.

Això ho sap també molt bé la filòsofa Marcia Tiburi, que va haver de fugir del seu país natal, Brasil, per les amenaces de mort dels feixistes. Amb ella encetem les entrevistes. Molt abans que Jair Bolsonaro arribés al poder, Tiburi va alertar que s'estava produint un gir a mà dreta en el sentit comú de la societat. Li deien que era una exagerada i, en canvi, tenia raó. S'estava llaurant el terreny per a l'arribada d'un líder autoritari. "Detectava que les persones ja no tenien vergonya de dir que eren racistes. Abans tenien vergonya d'expressar la seva homofòbia i de sobte, ja no", explica. És exactament el mateix que recorda Liliana Segre de l'època prèvia a la instauració del règim de Mussolini. I el mateix que ha passat a Itàlia i a molts altres llocs del món. Al llibre intentarem explicar per què, i ho farem a través de la mirada de vuit persones especialitzades en extrema dreta que considero referents, cadascuna en els seus àmbits.

Les mentides que fa servir l'extrema dreta arreu del món per atacar els rivals polítics segueixen uns patrons comuns. Tiburi ens parla d'un dels més difosos, el d'acostar homosexualitat a pedofília i acusar de pedòfils els rivals polítics. "Dir que l'extrema esquerra és pedòfila

és essencial per a l'extrema dreta", ens diu. A l'Estat espanyol, Brasil, Itàlia, als EUA. I a Hongria, on Viktor Orbán n'ha fet una de les seves batalles primordials. A Itàlia, Salvini ha expressat en diferents ocasions la seva admiració cap a Orbán i la manera com governa el país. Una manera autoritària, d'home fort al poder —com ens explicarà la historiadora especialitzada en estudis italians i totalitarismes Ruth Ben-Ghiat—, que és allò a què aspiren tots aquests líders polítics de la nova extrema dreta dels quals parlarem a les entrevistes.

Vaig descobrir Ruth Ben-Ghiat el 2017 per un interessant article seu al *New Yorker* sobre la pervivència del feixisme a Itàlia, a partir dels monuments feixistes que senyoregen les ciutats d'arreu del país i, en especial, a la capital. L'article va aixecar molta polseguera i rebuig (mediàtic i polític, i des de tots els espectres) en una Itàlia poc propensa a l'autocrítica. A mi em va fer sentir menys sola: Ben-Ghiat plasmava exactament la sensació que havia tingut jo una dècada abans, en arribar a Roma, i que feia anys que intentava transmetre a les cròniques al diari o a les conferències. Ben-Ghiat parlava, a partir dels monuments que envaeixen l'espai públic, d'un dels temes als quals he dedicat més hores: la normalització i el blanqueig del feixisme a Itàlia. Les reaccions majoritàries que va generar (entre el rebuig i l'estupor) confirmen que, malauradament, per a una bona part d'italians les coses ja estan bé com estan.

A l'article, titulat "Why are so many fascist monuments still standing in Italy?", la historiadora estatunidenca explicava que la ciutat està plena de monuments imponents que lloen el feixisme. I es preguntava com pot ser que Itàlia, a diferència d'altres països —com ara França, els EUA, Alemanya...—, no hagi ni tan sols intentat fer net amb el seu passat als espais públics. Com pot ser que el país que va vèncer el feixisme exhibeixi amb orgull tots els monuments feixistes o una inscripció gegant que diu

“Duce”, sense cap mena de context històric? La transició del feixisme a la democràcia no va ser tan modèlica com pot semblar des de fora, malgrat l'enveja amb la qual ens la solem mirar des de l'Estat espanyol, on Franco se'ns va morir de vell i no de cap per avall.

El monument feixista que més crida l'atenció és el de l'anomenat Colosseu Quadrat, oficialment Palau de la Civilització Italiana, un edifici imponent projectat per celebrar el vintè aniversari del règim de Mussolini i l'Exposició Universal de 1942. La joia de la corona de l'EUR, el barri ideat pel règim per a l'ocasió. L'Estat italià va declarar el Colosseu Quadrat bé d'interès cultural el 2004, i la firma de luxe Fendi el té llogat per dos milions d'euros l'any des del 2013 fins al 2028. El paradigma perfecte de la banalització: una obra projectada per lloar de forma majestuosa el feixisme ha esdevingut un preciós decorat de moda de luxe, reclam publicitari sinònim de glamur i postal de turistes que només s'enduran el record de com n'és de bonic, el Colosseu Quadrat.

A l'edifici hi ha gravada, presidint-lo, aquesta frase que parla dels italians: “Un poble de poetes, d'artistes, d'herois, de sants, de pensadors, de científics, de navegadors, d'aviadors.” La frase és de Mussolini i està prenyada d'un significat precís, violent, supremacista, colonitzador. És treta d'un discurs del Duce de 1935 per anunciar i justificar la invasió d'Etiòpia, país que esdevindria colònia italiana i on el feixisme va posar en pràctica les seves atrocitats racistes. Molts italians, però, la fan servir com si fos una dita antiga, sense conèixer-ne l'origen. Com qui recita Dante. És el perill de no haver fet net amb el feixisme, d'haver tractat els monuments erigits per lloar Mussolini i el règim com a meres obres estètiques sense significat, alienes a la consciència de l'horror que glorifiquen.

Itàlia és una república erigida sobre la base d'una Constitució antifeixista, redactada per totes les forces

que van combatre el règim de Mussolini: des de la democràcia cristiana fins als comunistes. El 25 d'abril, dia de l'Alliberament del nazisme i el feixisme, és festa nacional. A més, l'apologia del feixisme està prohibida. Aquesta, però, és la teoria. La realitat, malauradament, és ben diferent. L'exemple més palpable és Predappio, el poble natal de Mussolini, on està enterrat el dictador. És, ras i curt, un parc temàtic del nazifeixisme. Hi ha botigues de records on pots trobar des de pitets per a bebès amb esvàstiques i la cara de Hitler fins a bats de beisbol amb citacions de Mussolini; adhesius i xapes amb tots els símbols nazis imaginables o pòsters d'una bota militar esclafant el cap d'un home negre i les paraules "White Power". Des de fa temps, nazis i feixistes de tot el món pelegrinen fins a Predappio per honorar *Il Duce*.

Amb el fotoperiodista Jordi Borràs vam trobar-ne alguns, d'aquests nazis en pelegrinatge, quan vam visitar Predappio i la casa natal de Mussolini, adquirida per uns devots feixistes que l'han convertida en un mausoleu d'apologia a la seva figura. Per entrar-hi vam haver de fer-nos passar per franquistes i feixistes convençuts —veten l'entrada a periodistes— i vam aconseguir que ens mostressin els racons més privats de Mussolini (les cartes a les amants, les armes que ens van posar en mà, les anotacions de l'agenda del seu despatx...) i ens n'expliquessin tots els secrets. La desconcertant experiència la vam recollir als llibres *Feixisme persistent* (2020) i *Tots els colors del negre* (2022).

Borràs, un dels màxims experts en extrema dreta de casa nostra, és un imprescindible. En el meu cas, literalment: a més de ser company d'aventures entre nazis és un amic generós d'aquells que sempre hi són. A l'entrevista que li va fer la Jordina Arnau, Borràs fa un repàs exhaustiu de la història i la situació de l'extrema dreta a Catalunya i a l'Estat espanyol.

De l'entrevista a Borràs en destacaria la part en què ens explica com Catalunya va convertir-se, des del final dels anys seixanta, en un centre propagandístic neonazi mundial. Va ser gràcies a una part de l'alta burgesia catalana, instruïda i filonazi, i a antics oficials de les SS, com Léon Degrelle, que van fundar CEDADE (Círculo Español de Amigos de Europa). Borràs ens explica que CEDADE "va ser l'organització neonazi més potent d'Europa i, fins i tot, del món, després de la caiguda del Tercer Reich". A l'Estat espanyol l'extrema dreta s'ha concentrat en tres punts geogràfics: Madrid, València i Barcelona. A Madrid, on hi ha el poder polític, l'extrema dreta històricament hi ha format partits. El País Valencià ha estat terra d'esquadriste. I Catalunya ha acollit la intel·lectualitat d'extrema dreta. És a dir, ha estat un laboratori d'idees. Idees finançades, és clar, que és el punt més important.

Una de les meves obsessions des de fa anys és recordar com n'és de fals el mite que el feixisme se'l derrota llegint i viatjant, i el classisme que implica aquesta creença. Com si no hi hagués nazifeixistes d'allò més cultes, com si Hitler i Mussolini no haguessin sigut uns grans lectors i no s'haguessin envoltat de tota una intel·lectualitat nazi i feixista. Però, sobretot, com si l'auge del feixisme fos culpa dels pobres ignorants que no han pogut invertir temps i diners a formar-se i viatjar, i no pas de poderosos amb molts recursos i instrucció, que són els qui mouen els fils de les estudiades estratègies que hi ha darrere els moviments de la nova onada d'extrema dreta. O de qui els financen, els blanquegen, els legitimen.

Assenyalar la classe treballadora com a culpable de l'auge dels nous feixismes és un error miop. Cal apuntar sempre cap amunt, i no pas cap avall, per combatre el feixisme. La reflexió que hauria de fer l'esquerra que vol estar al costat de la classe treballadora és per què aquesta se sent tan sovint òrfena de representació política i desemparada, i quina responsabilitat hi tenen les esquerres,

sobretot la socialdemocràcia, en aquest estat de desengany generalitzat.

Quan el centre esquerra és al govern i es doblega sota els poders forts facilita molt la feina a aquesta nova extrema dreta que fingeix estar al costat “del poble” i contra “les elits” o “la casta”. Quan l’extrema dreta fa això menteix sense pudor, evidentment. Rere la retòrica renovada i pseudocopiada de l’esquerra hi ha sempre idees, programes i intencions ben a mà dreta i sempre a favor dels interessos més poderosos i contra les classes populars.

Però precisament perquè el feixisme no es cura lleigint —perquè no és un problema d’ignorància, sinó de poder i d’ideologia criminal—, els nous moviments d’extrema dreta tenen potents *think tanks* que han identificat les millors estratègies a seguir, analitzant les falles dels rivals. No és casualitat que a tot el món la nova dreta radical populista segueixi els mateixos esquemes. L’auge d’avui és fruit de la feina feta des de fa molts anys. L’origen intel·lectual dels moviments actuals el podem trobar en la *Nouvelle Droite* francesa, amb el pensador Alain de Benoist al capdavant.

Durant el Maig del 68 francès un grup d’intel·lectuals d’extrema dreta van constatar una evidència: que les idees d’esquerres seduïen els joves mentre que les idees de dretes eren vistes com a antiquades i rònegues. I van decidir invertir temps i diners a revertir la situació. Van estudiar bé l’enemic, van amarar-se dels pensadors de referència de l’esquerra. Van saber treure’n eines útils per aplicar-les als seus fins. Un clar exemple és el concepte d’hegemonia cultural de Gramsci. L’extrema dreta va aprendre que no calia arribar al govern per tenir poder. Que l’important era penetrar en tots els aspectes de la societat, marcar l’agenda dels mitjans, dirigir els discursos de la resta de partits cap als seus temes preferits, in-

fluir socialment per alçar el llistó d'allò que es considera acceptable.

I això és el que han fet des d'aleshores, per intentar, i en bona part aconseguir, que el sentit comú es desplaçi cada cop més a mà dreta. És més senzill del que pot semblar. Cal, per exemple, anar repetint barbaritats que els mitjans difonen (sovint, acríticament) fins que deixen d'escandalitzar. Una altra estratègia ha estat la de presentar-se (pel que fa a l'estètica i la retòrica, bàsicament) com a moviments contraculturals, alternatius, contra les elits, quan en realitat són reaccionaris, a favor de l' statu quo i més pro sistema que el sistema mateix (en són fills predilectes). Aconseguir fer passar per incorrecció política els atacs cap als més vulnerables o negar drets humans, per exemple, és una victòria d'aquesta estratègia.

Cas Mudde és un dels politòlegs de referència per a tots els que, des de diferents àmbits, ens dediquem a investigar l'extrema dreta. Ha fet molt bona feina clarificant conceptes, com queda palès a l'entrevista. A més, trobo molt interessant la crítica que ell, que es defineix com a socialdemòcrata, fa a la socialdemocràcia. Per a Mudde, la socialdemocràcia s'hauria de reformular per adaptar-se al segle actual. I és que "la socialdemocràcia s'ha construït sobre els pilars de la superioritat blanca, el patriarcat i l'heteronormativitat", afirma.

A través de l'historiador Mark Bray ens centrem en aquest punt: la força de l'antifeixisme ha de venir des de baix. Perquè el feixisme sempre s'arramba al poder, seria ingenu creure que serà el poder qui el combatrà. Massa interessos convergents. Als polítics se'ls ha d'exigir que siguin antifeixistes, però és un requisit de mínims: ser demòcrata ha de voler dir, naturalment, ser antifeixista. Amb tot, Bray, com a bon llibertari, va més enllà del parlamentarisme i critica la visió liberal que pressuposa que les institucions democràtiques per si soles són suficients

per parar els peus al feixisme. Cal un moviment antifeixista que vagi més enllà de les institucions: per impedir que els feixistes arribin al poder cal frenar-los des de l'autoorganització popular. En aquest sentit són necessaris uns moviments socials forts, un teixit associatiu potent, un moviment veïnal actiu, construir xarxes solidàries... és a dir: combatre i desactivar el feixisme des del carrer, des dels barris.

Alguns acadèmics tenen discussions interminables des dels despatxos sobre qui pot definir-se com a feixista i qui no, o fins i tot sobre si és apropiat fer servir en l'actualitat el terme o si caldria reservar-lo per al feixisme històric de la primera meitat del segle xx. Bray ofereix una solució pràctica: el concepte d'*espectre feixista*. "No hi ha una línia exacta per separar què és feixisme de què no ho és." "Normalment parlo d'un espectre feixista i hi ha partits i grups que se situen de manera diversa en aquest espectre", ens aclareix l'historiador. Em sembla una troballa molt interessant ja que el concepte de *feixisme* no és tancat sinó que s'emmotlla als temps. Els nous feixismes saben vestir-se amb nous uniformes. Ho va explicar ja el filòsof i semiòleg italià Umberto Eco, que ens va deixar escrits els trets que els agermanen per tal de poder distingir-los en un futur. Entre aquests, el culte a la tradició i a l'acció; el nacionalisme i la xenofòbia; el rebuig a la diferència i a la feblesa; l'elogi de la lluita constant i el masculisme; el recurs a un suposat perill permanent contra un enemic extern i la persecució de la dissidència. Eco ho va fer en una conferència el 1995 a la Universitat de Colúmbia, després recollida en forma de llibre —en català, amb el nom de *Contra el feixisme*.

Qui en sap molt de nous feixismes és el col·lectiu Proyecto Una, que analitza el comportament de l'extrema dreta a les xarxes i, al seu torn, hi duu a la pràctica un antifeixisme que és una alenada d'aire fresc. Per a Proyecto Una, aquesta nova onada d'extrema dreta ja

ha nascut dins les xarxes socials, i no se la pot combatre sense entendre'n el comportament a internet. Proyecto Una ens explica que aquesta nova extrema dreta —que ideològicament beu del passat i de nova en té ben poc— a la pràctica ha copiat les seves estratègies a les xarxes dels moviments socials, de l'esquerra. Han estudiat bé l'enemic i n'han copiat tot allò que funcionava, per fer-ho servir en contra seva.

Proyecto Una assenyala que el més important de les xarxes socials són els efectes que tenen en la realitat de les persones, "allò que generen". Són instruments per a una estratègia. En el cas de l'extrema dreta, les campanyes a les xarxes han contribuït en gran mesura a moure el que anomenem finestra d'Overton. Han ampliat els marcs d'allò possible d'acceptar per una societat. "Han posat sobre la taula barbaritats com qüestionar que certa gent tingui drets humans i han fet possible la imatge d'una manifestació neonazi a Chueca o l'assetjament a les persones que creuen la tanca de Ceuta jugant-se la vida. Generar un imaginari com fan a través de les xarxes fa que els límits d'allò possible es moguin cap als postulats fatxes i supremacistes, que és el que vol aquesta gent", expliquen.

També és molt interessant veure com l'antifeminisme ha unit tota l'extrema dreta. Proyecto Una ens parla de la "mascleesfera", que ha estat niu i aglutinador de la nova extrema dreta. "Això es veu molt clar als Estats Units. Hi havia descontentament perquè la masculinitat estava perdent privilegis amb l'auge del feminisme, això va generar un buit existencial en certes persones que l'extrema dreta va detectar i, a partir d'aquí, es va adreçar a aquest públic a qui es presentava com la seva solució", apunten. Proyecto Una defugen els plantejaments tecnicistes i academicistes i aposten per un antifeixisme popular, fresc, alegre i, naturalment, feminista. "El nou antifeixisme ha d'incloure el feminisme, l'ecologisme, els unicorns o el *reggaeton*",

asseguren. I tenen clar quin és l'objectiu final: aconseguir que qui batalla a Twitter contra el racisme "acabi anant a l'assemblea antifeixista del seu barri".

El racisme estructural que hi ha a la societat, sumat als diversos contextos de desigualtat que provoquen les crisis econòmiques i socials, és un caldo de cultiu perfecte per a l'extrema dreta. En parlem amb Moha Gerehou, periodista i activista antiracista que es fa seves les paraules d'Adama Dieng, assessor de l'ONU en prevenció de genocidis: "Tots els genocidis de la història comencen amb discursos d'odi", i apunta que la major derrota per a la democràcia és haver acceptat els discursos de l'extrema dreta com a part de la quotidianitat.

Gerehou ens recorda que per combatre l'extrema dreta els moviments socials haurien de sortir del marc de la reacció. "Estar en una dinàmica d'enfrontament constant al principi té un element motivador però, a la llarga, desmotiva", explica, i avisa que el que cal és plantejar horitzons optimistes i definir bé cap on es vol anar. Per capgirar un sistema que no funciona primer cal creure que en som capaços, explica.

Aquesta nova extrema dreta ha tingut sovint en els mitjans de comunicació els còmplices perfectes. "Fa falta una cultura antiracista i feminista a les redaccions. Se gueixen sent eminentment blanques i masculines, sobretot a les instàncies de poder", diu Gerehou, que denuncia, també, que massa sovint els mitjans han tractat l'extrema dreta com un espectacle.

D'això també en parlem amb una altra gran periodista, l'Olga Rodríguez, una de les fundadores de *EIDiario.es*, especialitzada en drets humans i informació internacional, que ens recorda que "la informació de qualitat és la base de la democràcia", perquè "una societat mal informada és fàcilment manipulable". Rodríguez assenyala

una obvietat que darrerament sembla que molts mitjans han oblidat: “els fets existeixen, malgrat que ara ens vulguin convèncer que no”. Rodríguez fa una crítica radical a l’equidistància: “Aquest discurs que situa al mateix nivell el violador que la persona violada o l’oprimit i l’opressor és terrible i té l’origen en aquest relat formatejat de la Transició, que s’ha decidit que és intocable i inamovible.” I afegeix: “És com la impunitat. La impunitat del franquisme explica moltes coses sociològicament i encara ho contamina absolutament tot.”

Rodríguez fa una radiografia precisa de l’estat precari del periodisme a l’Estat espanyol, que considera que té una terrible mancança de cultura de drets humans, i explica per què no es pot donar veu als feixistes ni debatre-hi. “A la televisió es permet debatre sobre els drets humans, i això vol dir que estem a l’abisme i que ens calen eines democràtiques a l’alçada de les circumstàncies”, diu. Rodríguez, lluitadora incansable en favor de la memòria històrica, ens recorda que l’antifeixisme ha d’empènyer de baix cap a dalt i centrar-se a millorar la salut dels mitjans de comunicació, però també de l’educació.

Tots els que hem participat en aquest llibre coincidim en aquest punt: per combatre l’extrema dreta el primer pas és conèixer-la. Amb l’ajuda de les entrevistes en profunditat que venen a continuació, aquesta guia pretén fornir el lector de les eines per aconseguir-ho: poder identificar els nous feixismes i desmuntar-los. Un gràcies gegant a totes les persones entrevistades per accedir de tan bon grat a formar part del projecte, a l’amic Miquel Ramos per l’oportú epíleg i a la Maricel Oro i la Nogay Ndiaye Mir pel cop de mà amb les traduccions. I, naturalment, a la Jordina Arnau, que s’ha encarregat de la part pràctica de les entrevistes i amb qui hem recorregut juntes l’aventura d’aquest llibre.

Alba Sidera

“No vaig veure cap altra sortida que l’exili per preservar la meua vida”

Marcia Tiburi

(Brasil, 1970) És doctora en Filosofia, escriptora, professora universitària i activista defensora dels drets humans. És autora dels llibres *Feminismo em comum: para todas, todes e todos* (Rosa dos tempos, 2017) o *Como conversar com um fascista* (Record, 2015) —aquest últim, publicat en castellà el 2018 per Akal. És una pionera i una referent. Ben abans que Jair Bolsonaro arribés al poder, Tiburi va advertir de l’arribada d’un nou feixisme. Va detectar que la gent perdia la vergonya d’expressar obertament el racisme i l’homofòbia i va avisar que Bolsonaro seria president. La van tractar d’exagerada, però tenia raó. I ens fa una revelació extrapolable arreu: creu que, a part del benefici personal que en puguin obtenir, rere el suport que els grans empresaris i banquers brasilers donen a Bolsonaro s’hi amaga l’odi cap als pobres. “El Brasil és un país colonitzat. És veritat que els grans rics de tot el

món tenen odi contra els pobres però al Brasil existeix un deliri especial”, assegura. El seu compromís en la denúncia dels perills de l’extrema dreta li ha comportat assetjament i amenaces de mort, i per això ha de viure exiliada des del 2018. El seu testimoni fa estremir i, com ella mateixa ens diu, la situació personal en què es troba per haver plantat cara a l’extrema dreta és símptoma i metàfora del que passa al Brasil. Segons Tiburi, el país es troba en estat d’excepció. Conversem amb ella des de París, on l’ha duta l’exili.

L'extrema dreta t'ha obligat a exiliar-te. Qui és el responsable que hagis hagut d'anar-te'n del teu país, exactament?

El meu cas és força específic. Els darrers vint anys, al Brasil, he sigut una professora i una intel·lectual amb molta activitat pública i he fet moltes crítiques al sistema. Les coses van empitjorar quan vaig publicar *Com conversar amb un feixista*,¹ perquè va ser en el moment en què al Brasil tot començava a anar a pitjor diàriament. Cal tenir en compte que l'any 2016 hi havia hagut el cop d'Estat i que la situació era realment dramàtica. L'any 2018, en un últim esforç per intentar canviar la situació que estàvem vivint, em vaig presentar com a candidata al govern de l'estat de Rio de Janeiro. El fet de presentar-me no estava gens previst ni en la meua vida ni en la meua trajectòria professional, però ho vaig fer davant la multitud d'amenaçes i persecucions de les quals havia començat a ser objecte. Al Brasil hi ha molts grups feixistes finançats per grans empresaris nacionals i internacionals que es dediquen a fer agitació. En el meu cas, per exemple, envaiïen qualsevol presentació pública que tingués programada i m'amenaçaven de mort a mi i als meus. També vull recordar el cas de Marielle Franco. Ella era regidora de Rio de Janeiro i va ser assassinada a trets al carrer. Jo vaig rebre moltes amenaces i vaig patir persecucions que encara continuen. Em pregunto, realment, per què.

I quina resposta hi trobes?

Que soc una persona que critico, que penso, que proposo i reclamo una societat democràtica que tingui el diàleg com a base. La meua situació és un símptoma o una metàfora d'allò que està passant al Brasil. Qui està contra el govern està amenaçat. Personalment, jo no veia

1. TIBURI, Marcia. *Cómo conversar con un fascista*, Madrid, Akal, 2018.

cap altra sortida que l'exili per garantir la meva seguretat, per preservar la vida. Primer em vaig exiliar als Estats Units, en una institució que protegeix escriptors perseguits arreu del món. Hi vaig ser uns quatre o cinc mesos i, finalment, vaig rebre una invitació d'una universitat de París on avui soc professora. Vull deixar clar que és una situació d'exili, no és una situació que hagi decidit voluntàriament. M'agradaria poder estar al Brasil però no pot ser perquè jo i aquells que m'envolten estem amenaçats de mort.

Qui són els responsables directes d'aquestes amenaces de mort?

El problema és gran perquè estem parlant d'un sistema d'apologia de l'odi. Un sistema en què l'odi funciona com a combustible, com una espècie de moviment etern que produeix més i més odi. I sí, tenim noms concrets com el Moviment Brasil Lliure (MBL). És un moviment de feixistes que ara intenta dissimular-ho i que s'està intentant situar a la contra de Bolsonaro però que han perseguit artistes i intel·lectuals per intentar causar una commoció moralista. Per exemple, al Brasil es va fer una exposició *queer*, patrocinada per la fundació del Banc Santander, que es va haver de clausurar arran d'una gran campanya en què els de Brasil Lliure acusaven els artistes de pedòfils. Els membres d'aquest moviment també van tenir un pes molt important en el cop d'Estat de 2016 i en tota la producció de propaganda favorable a Bolsonaro i el seu entorn. Vull insistir que aquesta extrema dreta ha estat finançada per capitalistes del país i de fora que tenien interès que Bolsonaro prengués el poder i han creat moltes situacions terribles. Un dia, per exemple, vaig anar a fer una entrevista de ràdio i dos joves d'aquest moviment van entrar a l'estudi amb el beneplàcit del periodista, que era amic meu. Jo no m'ho podia esperar de cap manera. Aquest fet explica el clima que es viu al país.

- © dels textos: Alba Sidera Gallart i Jordina Arnau Roig, 2022
© de les fotografies: els seus autors i arxius corresponents, 2022
© de l'epíleg: Miquel Ramos, 2022
© d'aquesta edició: Pagès Editors, SL, 2022
Sant Salvador, 8 – 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat

Primera edició: maig de 2022
ISBN: 978-84-1303-373-0
DL: L ???-2022
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, SL
www.bobala.cat

— imprès a **lleida** —

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.